

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Teaterämnets plats i det entreprenöriella lärandet

En litteraturstudie

Carsten Brosjö
Cecilia Freding Arenstrand

Ämneslärarprogrammet med
inriktning mot arbete i
gymnasieskolan, Teater

Titel: Teaterämnets plats i det entreprenöriella lärandet: En litteraturstudie

Uppsats: 15 hp

Författare: Carsten Brosjö & Cecilia Freding Arenstrand

Termin och år: HT/2014

Kursansvarig institution: Högskolan för Scen och Musik

Handledare: Lena Dahlén

Examinator: Christina Ekström

Kod: HT14-6100-001-LGTA1G

Nyckelord: Teaterundervisning, teaterämnet, gymnasieskolan, estetiska programmet, entreprenöriellt lärande, kreativitet, improvisation.

Abstract

Denna litteraturbaserade studie undersöker hur det entreprenöriella lärandet diskuteras i aktuell forskning samt hur det kan förstås i en teaterutbildningskontext. Kan teaterundervisningen främja elevernas entreprenöriella lärande? När den nya gymnasiereformen, GY11, lanserades fick landets skolor ett nytt uppdrag – att eleverna ska utveckla entreprenöriella förmågor under sin studiegång. I samband med detta tillkom ett nytt pedagogiskt förhållningssätt: *entreprenöriellt lärande*.

Studien visar att det finns en definitionsproblematik kring entreprenöriellt lärande. Analysen av litteraturen visar vidare att flera källor är överens om att kreativitet är en viktig byggsten för entreprenöriellt lärande. Därutöver identifieras metoder, traditionellt använda i teaterundervisningen, som används inom det entreprenöriella lärandet. Exempel på sådana metoder/övningar är improvisation och rollspel som betonas som gynnsamma verktyg för att uppnå kreativitet, innovation samt initiativförmåga. Hänvisningar görs även till metodböcker inom en teaterutbildningsdiskurs. Studien konkluderar att entreprenöriellt lärande har en plats inom teaterundervisningen och omvänt, att teaterundervisningen har en plats inom det entreprenöriella lärandet.

Innehållsförteckning

Inledning	2
Syfte och problemformulering	2
Bakgrund	3
Centrala begrepp	4
Metod	5
Litteratursökning och analysprocess	5
Resultat	8
Aktuell forskning och entreprenöriellt lärande	8
Kreativitet, innovation och initiativförmåga	10
Entreprenöriellt lärande inom teaterämnet	11
Sammanfattning	15
Diskussion	16
Metoddiskussion	16
Resultatdiskussion	16
Fortsatt forskning	18
Litteraturförteckning	19
Bilaga 1	22
Bilaga 2	23

Inledning

Vi studerar till gymnasielärare på Högskolan för Scen och Musik vid Göteborgs universitet, inriktning teater. Under vår utbildning granskar vi de läro- och kursplaner som omfattar vår kommande yrkesverksamhet. Vi har uppmärksammat att det förekommer ord och begrepp, i läroplanen för gymnasieskolan, som emellanåt kan vara svårtolkade. Ett av dessa är *entreprenöriellt lärande*. Vad är det Skolverket vill skriva fram genom denna formulering?

Skolverket skriver vidare i examensmålen för det estetiska programmet att "[m]ånga kulturskapare tar uppdrag som egna företagare. Därför ska det finnas möjlighet för eleverna att utveckla kunskaper i entreprenörskap och företagande" (Skolverket, 2011a, s. 43). Med detta i åtanke formulerar vi vår frågeställning kring vad som ligger till grund för formuleringen *entreprenöriellt lärande*. Vad säger aktuell forskning om entreprenöriellt lärande i gymnasieskolan generellt och mera specifikt i teaterundervisningen?

Vi frågar oss också, på vilket sätt detta påverkar vår kommande yrkesutövning? Vad innebär entreprenöriellt lärande för oss och våra kommande elever? Och kan teaterundervisningen främja det entreprenöriella lärandet och vice versa, vad säger forskningen? Detta vill vi undersöka genom att söka, sammanställa och granska vetenskaplig litteratur som behandlar det entreprenöriella lärandet med fokus på gymnasieskolans estetiska program, inriktning teater.

Syfte och problemformulering

Vi vill undersöka hur entreprenöriellt lärande diskuteras i aktuell forskning för att bättre förstå dess roll och relation till teaterundervisningen. Genom att söka och ta del av aktuell forskning vill vi få förståelse för om teaterundervisningen kan främja elevernas entreprenöriella lärande.

- *Hur förstås entreprenöriellt lärande i forskningen?*
- *Hur kan det förstås i relation till teaterämnet?*

Bakgrund

Europaparlamentet och Europarådet lyfter fram företaganda som en av åtta nyckelkompetenser för ett livslångt lärande (EUR-Lex, 2006). Tre år senare skriver svenska Regeringskansliet i sin rapport *Strategier för entreprenörskap inom utbildningsområdet* ”att entreprenörskap ska löpa som en röd tråd genom hela utbildningssystemet” (2009, s. 9).

Entreprenöriellt lärande i styrdokument

I samband med den nya gymnasireformen, GY11, går det att läsa i läroplanen för gymnasieskolan att:

Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar kunskaper och förhållningssätt som främjar entreprenörskap, företagande och innovationstänkande. Därigenom ökar elevernas möjligheter att kunna starta och driva företag. Entreprenöriella förmågor är värdefulla för arbetslivet, samhällslivet och vidare studier (Skolverket, 2011a, s. 7).

Forskning pågår inom det entreprenöriella lärandet i en utbildningsvetenskaplig kontext. *Forsknings och utvecklingsprogrammet*, FoU, startade ett forskningsprojekt 2012, där tjugofem grund- och gymnasieskolor, från tolv olika skolhuvudmän, medverkar. Projektet pågår till och med 2016. Det drivs från Umeå universitet tillsammans med *innovation Forskning och utveckling i skolan*, iFous, som är ett oberoende forskningsinstitut. På iFous hemsida finns att läsa: ”Programmet syftar till att ge skolor stöd i utvecklingsarbetet inom *entreprenöriellt lärande* samt att följa dess effekt genom forskning” (u.å.).

Undervisningen i teaterämnet på gymnasiet ska enligt Skolverket (2011b) ge förutsättningar för eleverna att utveckla bland annat färdigheter i teaterns uttrycksmedel, möte mellan skådespelare och publik, förmåga att samarbeta i grupp, att reflektera över det egna skapandet samt att analysera och tolka sitt arbete. Enligt läroplanen för teaterämnet ska eleverna också bli förtrodda med de begrepp, teorier och metoder en använder inom teatern för att skapa förståelse för teatern som form (Skolverket, 2011b).

I det kollektiva teaterarbetet är det angeläget att vara lyhörd för andra människor och att kunna ta initiativ. Genom undervisningen ska eleverna därför ges möjlighet att utveckla ansvarskänsla och initiativförmåga (Skolverket, 2011b).

Vidare framhålls att kulturarbetare ofta startar eget företag (Skolverket, 2011a, s. 43) och att det skulle vara ett motiv till det entreprenöriella lärandets plats inom teaterutbildningsdiskursen.

På gymnasiet finns en valbar kurs som heter Entreprenörskap. Den har vi valt att bortse ifrån i vår studie. I fokus för litteraturstudien finns lärandet inom teaterutbildningsdiskursen och vår avsikt är att avgränsa sökningarna i forskningslitteraturen till entreprenöriellt lärande inom teaterämnet på gymnasiet.

I Skolverkets rapport *Skapa och våga – om entreprenörskap i skolan* (2010, s. 7) framhålls att nästan all litteratur om entreprenörskap inleds med att konstatera att det finns en definitionsproblematik av entreprenörskap. Dessutom är entreprenörskap och skola att betrakta som ”ett relativt obeforskat område” (2010, s. 40). Våra tidigare erfarenheter visar på att även teater som skolämne verkar vara ett relativt obeforskat område. Lars Lindström, professor vid Stockholms universitet, skriver att:

Trots den stora, närmast överväldigande enigheten om de estetiska ämnenas möjligheter att underlätta inläring och förståelse i samverkan med andra ämnen, har dessa effekter varit svåra att belägga med allmänt godtagbara vetenskapliga metoder” (Lindström, 2002, s. 109).

Den enda doktorsavhandling som finns inom det teaterdidaktiska området i Sverige, i skrivande stund, är Pernilla Ahlstrands *Att lyssna med kroppen* (2014). Ahlstrand gick upp till disputation 12 september 2014 vid Stockholms universitet. Det gör att vi tycker oss ha belägg för att teaterutbildningsdiskursen är relativt obeforskad.

Centrala begrepp

Nedan kommer en sammanställning av studiens centrala begrepp så som Skolverket formulerar dem. När vi ringar in våra skolrelaterade begrepp förhåller vi oss till Skolverkets skrivningar. Dessa skrivningar är de styrande, lagstadgade, dokument vi som blivande lärare måste förhålla oss till.

Teaterämnet på gymnasiet

Estetiska programmet är ett högskoleförberedande program mot främst konstnärliga, humanistiska och samhällsvetenskapliga områden. I sin utbildning ska eleverna utveckla kunskaper ”i och om människan i samtiden, i historien och världen utifrån konstnärliga, kulturella och kommunikativa perspektiv” (Skolverket, 2011a, s. 43).

Entreprenöriellt lärande

Skolverket skriver att ”[e]ntreprenöriellt lärande innebär att utveckla och stimulera generella kompetenser som att ta initiativ, ansvar och omsätta idéer till handling. Det handlar om att utveckla nyfikenhet, självförtroende, kreativitet och mod att ta risker” Skolverket menar också ”att vara entreprenör och företagsam” är samma sak (Skolverket, 2013).

Entreprenörskap

Myndigheten Tillväxtverket, tidigare Nutek, definierar entreprenörskap genom formuleringen ”[e]ntreprenörskap är en dynamisk process, där individer, enskilt eller i samarbete, identifierar möjligheter och gör något med dem för att omforma idéer till praktiska och målinriktade aktiviteter i sociala, kulturella och ekonomiska sammanhang” (Skolverket, 2010, s. 11).

Metod

Vår litteraturstudie är kvalitativ och intersubjektiv i betydelsen forskarberoende, genomskinlig och värderingsfri (Esiasson, P, et al. 2012, s. 25). Vi söker och sammanställer artiklar och avhandlingar som behandlar aktuell forskning inom *entreprenöriellt lärande* och *teaterundervisning*. Vetenskapliga artiklar, rapporter och andra forskningstexter utgör källmaterialet. Tidsramen för detta arbete är heltidsstudier under nio veckor, denna begränsade tid är en faktor i urvalet av artiklar. Vi använder oss företrädesvis av material från år 2000 och framåt.

Litteratursökning

För att finna akademiska texter, rapporter och artiklar inom forskningsfältet söker vi oss via webbplatsen för Göteborgs Universitetsbiblioteket, UB. Här söker vi oss vidare till den pedagogiska databasen *ERIC, Educational Resources Information Center*, via *EBSCO* och *ProQuest*, som är två sökmotorer som består av olika databaser. Genom *ProQuest* söker vi också i humanioradatabasen *MLA International bibliography* som täcker teaterområdet.

Vidare söker vi i arkivet för forskningspublikationer *DiVA, Digitala Vetenskapliga Arkivet*, de elektroniska arkiven GUPEA, *Göteborgs universitets publikationer*, och MUEP, *Malmö högskolas publikationer*. Vid sökningarna på GUPEA och MUEP finner vi enbart studentuppsatser, vilket inte faller inom ramen för våra kriterier. Därför väljer vi att förbise dessa i resultatet men vi kommer att nämna något kort om dem i vår slutdiskussion.

International journal of education and arts, Research in drama education samt *American journal of education* är journaler inriktade på forskning inom teater och dramaundervisning. Sökningarna i journalerna gjordes direkt utan att använda databaserna.

Samtliga ovanstående databaser leder oss in till vetenskapliga artiklar och övriga texter inom forskningsfältet. Vi söker efter texter om entreprenöriellt lärande inom utbildningsområdet. För att hitta relevant litteratur till arbetet har vi försökt identifiera vilka sökord som leder oss vidare. De sökord vi primärt använder oss av är:

- Entreprenöriellt lärande
- Estetiska programmet teater
- Entreprenöriellt lärande teater
- Entrepreneurship AND ...
  - ... Education
  - ... Learning
  - ... Theater¹

Vid en genomgång av våra sökvägar väcks en misstanke om att träffbilden blir annorlunda om vi söker på *Entrepreneurship AND Theatre* kontra *Theatre AND Entrepreneurship*. Vi gör om sökningarna och kommer fram till att det var en ogrundad misstanke.

---

¹ Vi har även använt oss av den brittiska stavningen *Theatre*

Analysprocess

Inledningsvis läser vi abstracts, sammanfattningar samt resultat och finner begrepp som kreativitet och improvisation. Begreppen visar sig vara vanligt förekommande i forskningen kring det entreprenöriella lärandet. Detta gör att vi, under processens gång, utökar litteratursökningen till att även innefatta dessa sökord i varierande kombinationer med de ursprungliga sökorden. Initialsökningarna gav oss tusentals träffar. För att begränsa valde vi att sortera bort allt utom vetenskapliga journaler samt populärvetenskapliga texter. Vi avgränsade också genom att ange vilket tidsspänn vi ville hålla oss inom, från år 2000 och till dags dato.

Vid varje sökning läser vi artiklarnas abstract för att bedöma om innehållet relaterar till vår frågeställning. I vilken mån berör artikeln entreprenöriellt lärande och teaterundervisning? Vi gör en bakgrundsundersökning på författarna för att avgöra från vilken disciplin, vilket ämnesområde, de skriver samt vilken akademisk examen de besitter. Kommer hen från utbildningsvetenskapen eller från business management? Huruvida artikeln blivit peer-reviewed, granskad, har också varit av vikt vid vårt urval. De artiklar och journaler vi sparar och sammanställer behandlar vi efter vetenskaplig relevans. Inklusionskriterier är vetenskaplighet på akademisk nivå inom entreprenöriellt lärande och teaterundervisning. De artiklar som stämmer överens med våra kriterier arkiverar vi i molntjänsten *Google Drive*, ett virtuellt skrivbord, där vi kan lagra dokumenten.

Google Drive blir vårt gemensamma arkiv. Vi skapar tre mappar, *entreprenöriellt lärande*, *estetik* samt *teater/kreativitet/improvisation* och sorterar dokumenten under dessa rubriker. De tre mapparna har undermappar utifrån materialets vetenskapliga kvalitet: *avhandlingar*, *vetenskapliga artiklar och rapporter/publikationer*. Vi skapar också undermappar för *tidningsartiklar* och *studentuppsatser*.

Forskare skriver utifrån den diskurs de befinner sig i. De forskare och artikelförfattare vi använt befinner sig främst inom en pedagogisk- och/eller företagsutvecklingsdiskurs. Anledningen till att vi i viss mån inkluderar företagsutveckling och business management är de fåtal träffar som kombinerar våra två inriktningar. För att komma åt entreprenöriellt lärande visar det sig att vi blir nödgade att vända oss till forskning kring utbildning av entreprenörer.

Vid sökningen finner vi även avhandlingar och facklitteratur angelägen inom teaterutbildning och entreprenöriellt lärande. I den mån vi använder oss av denna litteratur, så som *metodböcker* och *populärvetenskapliga artiklar*, sker det efter referens, så kallat snöbollsurval, i våra vetenskapliga artiklar. Med *metodbok* menar vi en dokumentation baserad på idéströmningar och övningar av författare verksamma inom entreprenöriellt lärande och/eller teaterundervisning. När vi talar om *annan akademisk litteratur* syftar vi på andra forskningsfält inom entreprenöriellt lärande.

Under arbetet läser vi och kopplar det vi finner till tidigare erfarenheter, tidigare befintlig kunskap inom området, artiklar och akademisk litteratur. Dessa är till exempel Lars Lindström, professor i pedagogik vid Stockholms universitet och Anders Järleby, författare skådespelare och pedagog. Vilken ytterligare litteratur detta berör framgår av *Bilaga 1* som sammanställer alla de referenser som var tidigare kända av oss.

Efter första urvalet består materialet av sjutton artiklar från vetenskapliga journaler inom utbildningsvetenskap och entreprenöriellt lärande, varav sju inom det estetiska området och tio inom business management. Vidare har vi tre doktorsavhandlingar, två populärvetenskapliga artiklar, sju böcker inom kategorin annan akademisk litteratur samt fyra metodböcker. Utöver detta har vi även tretton webbplatser varav sju kommer från myndigheter. Som *Bilaga 2* finns en utförlig dokumentation över databaser, sökord och träffar så som det såg ut innan vi gjorde det sista urvalet.

Nästa urvalsprocess, med en första djupläsning av materialet, sorterar bort fem vetenskapliga artiklar inom business management och en populärvetenskaplig artikel samt en doktorsavhandling. Bortsorterat material saknar relevans för arbetet så som konkret koppling till litteraturstudiens frågeställning. Kvarvarande litteratur genomgår en fördjupad läsning och analys och utgör källmaterialet i denna litteraturstudie. Refererade och/eller citerade arbeten i resultatdelen är markerad med en asterisk (*) i litteraturlistan. Övrigt material i litteraturlistan redogör för referenser i texten under rubrikerna: *Bakgrund*, *Metod* och *Diskussion*.

Resultat

Resultatdelen består av tre delar. Första delen tar upp aktuell forskning inom entreprenöriellt lärande och entreprenörskap. Här gör vi en ansats att utifrån forskningen formulera vad entreprenöriellt lärande är och hur det ser ut inom utbildningsdiskursen. Del två fokuserar på kopplingarna mellan det entreprenöriella lärandet och teaterundervisningen. Vilka gemensamma nämnare finns och på vilket sätt kan vi knyta an teaterundervisningen till det entreprenöriella lärandet och vice versa? Avslutningsvis kommer en kort sammanfattning av resultatet.

Entreprenöriellt lärande

Svenska vetenskapliga texter som beskriver entreprenöriellt lärande i skolan generellt eller inom teaterundervisningen specifikt har vi inte funnit vid våra sökningar. Det tycks inte finnas någon studie som visar på hur det entreprenöriella lärandet implementerats i den svenska skolan, detta trots att det i skolans värdegrund står att skolan ska "bidra till [...] kunskaper och förhållningssätt som främjar *entreprenörskap*" (Skolverket, 2011a, s. 7). Det vi funnit är iFous (u.å.) som vi nämner i bakgrunden. Detta projekt startades 2012 och pågår fram till 2016 vilket innebär att det ännu inte finns några resultat att ta del av.

Men vad betyder egentligen entreprenöriellt lärande? Och vad säger den aktuella forskningen i Sverige, övriga Norden och internationellt, om detta? Vad innebär det för oss som blivande teaterlärare att det lyfts fram som något som ska genomsyra all undervisning? Som Skolverket redan konstaterat finns det en problematik med att definiera entreprenöriellt lärande (2010, s. 7). Även i en finsk skolstudie, av Ruskovaara och Pihlkala, verksamma på Lappeenranta University, Finland, framgår att det inte finns någon tydlig definition av, eller någon pedagogisk vägledning till, entreprenöriellt lärande (2013, s. 204). Vi gör här en ansats att reda ut innebörden genom att analysera och tolka aktuell forskning.

Första ansatsen med sökordet entreprenöriellt lärande genererar *Entreprenöriell pedagogik i skolan*, en akademisk bok som vänder sig till lärare och lärarstudenter. Här påstår författarna, verksamma vid Umeå Universitet, att begreppet entreprenöriellt lärande syftar till att: "förutom ämnesmässiga kunskaper, utveckla barns och ungdomars förståelse för helheter och sammanhang samt deras initiativförmåga, *kreativitet* och företagsamhet" (Falk-Lundqvist, Hallberg, Leffler, & Svedberg, 2014, s. 16).

Vi kan konstatera att den definitionsproblematik Skolverket lyfter fram tycks stämma. Det verkar vara svårt att få en klar bild av forskning kring entreprenöriellt lärande inom utbildningsområdet i Sverige. Det vi finner är inte röster inom utbildningsvetenskapen utan inom *Business Management*. Björn Bjerke, professor i *entreprenörskap* vid Malmö Universitet, skriver i sin bok *Understanding entrepreneurship* att den moderna bemärkelsen av entreprenörskap förekommer i alltför många kontexter, vilket gör det omöjligt att begränsa vad som kännetecknar de *entreprenöriella lärandets* förmågor. Bjerke, som har ekonomibakgrund, talar här om entreprenörsutövandet utifrån business management.

Bjerke menar vidare att det vore en otjänst att försöka ge en alltför exakt bild om hur *entreprenörskap* utförs, därför vill han enbart specificera detta som att skapa nytt bruksvärde. Detta anser Bjerke inte är en definition, utan en konceptualisering, där han tittar på sambanden mellan kreativitet, innovation och entreprenörskap.

1. Creativity = to come up with new ideas
2. Innovation = to apply these new ideas
3. Entrepreneurship = to come up with new applications which others can use (as well) to fill need and/or satisfy some demand, existing or created (Bjerke, 2007, s. 17).

Bjerkes konceptualisering känner vi igen från Skolverkets formulering kring entreprenöriellt lärande som vi nämner i våra centrala begrepp. ”att ta initiativ, ansvar och omsätta idéer till handling [...] utveckla nyfikenhet, självtillit, kreativitet och mod att ta risker” (Skolverket, 2013).

Den finska skolstudien av Ruskovaara och Pihlkala (2013), visar att entreprenöriellt lärande appliceras relativt omfattande i den finska skolan. Studien pekar på att i den yrkesförberedande gymnasieskolan är det entreprenöriella lärandet mer framträdande än i den studieförberedande. På de yrkesförberedande programmen används övningar, som till exempel rollspel (2013, s. 206), och projekt med externa företag. De likheter som finns mellan de yrkesförberedande och de studieförberedande programmen är att lärarna diskuterar ekonomi och verksamhet med eleverna. Ruskovaara och Pihlkala pekar på *diskussioner om entreprenörskap* och kunskapsbyggande av entreprenöriella förmågor snarare än *lärandet genom* entreprenörskap (2013, s. 213).

Leonidas A. Zampetakis, filosofie doktor vid Kretas tekniska högskola, Grekland, diskuterar vilken roll kreativitet har för studenterna i det entreprenöriella lärandet i sin artikel. Zampetakis, som också kommer från företagandediskursen, påstår att tidigare låg tyngdpunkten i det entreprenöriella lärandet på det teoretiska inom entreprenörskap, men att numera bör utbildningen titta på helheten, på hela människan. Zampetakis resultat visar att det entreprenöriella lärandet vinner på träning av kreativitet och sociala förmågor (2008, s. 160).

I antologin *Pedagogisk entreprenörskap* som presenterar utvalda bidrag från *Nordisk entreprenörskapskonferans 2008* framhålls specifikt två faktorer för entreprenöriellt lärande av Jarle Sjøvoll, professor i pedagogik vid Yrkeshögskolan i Bodø, Norge. För det första är det utvecklingen av nya företag och verksamheter och för det andra kreativitet i skapande verksamhet (Skogen & Sjøvoll, 2009, s. 19). Gemensamt för dessa båda artiklar är helhetssynen på lärandet där utvecklingen av företag och verksamheter sammankopplas med kreativitet och sociala förmågor.

En annan av de internationella röster vi funnit inom detta område är Linda Essig, professor och ansvarig för ”The Pave Program in Arts Entrepreneurship” vid Arizona State University, USA. Essig, som talar i en amerikansk kontext med utbildningsvetenskap inom estetiska ämnen som sitt fält, menar att entreprenöriellt lärande inom affärslivet är en relativt ny akademisk disciplin men inom de estetiska ämnena är det ännu nyare. Detta skriver hon om i sin artikel *Suffusing Entrepreneurship Education throughout the Theatre Curriculum*. Essig skriver, precis som Bjerke (2007), om problemet med att definiera vad entreprenöriellt lärande är och innebär. Hon anser att anledningen till definitionsproblemet beror på att ”the very definition of entrepreneurship is a moving target” (Essig, 2009, s. 117).

Redan här, tidigt i vår undersökning, ser vi att vissa begrepp återkommer. Kreativitet, initiativförmåga och innovation är ord vi frekvent stöter på. Dessa kännetecknar entreprenöriellt lärande enligt Skolverket (2010, s. 13; 2013) och Falk-Lundqvist m.fl. (2014, s. 16). Även Bjerke (2007, s. 17) och Sjøvoll (2009, s. 19) nämner kreativitet och innovation som önskvärda förmågor hos en entreprenör.

Kreativitet, innovation och initiativförmåga

Kreativitet är det som oftast lyfts fram när vi läser om entreprenöriellt lärande. Men vad innehåller ordet kreativitet?

Nationalencyklopedin, NE, beskriver kreativitet som en fallenhet för nyskapande, en egenskap som gör det möjligt att förhålla sig fri inför redan vedertagna perspektiv. ”Kreativitet förbinds vanligen med värdefulla produkter på konstnärliga, vetenskapliga eller tekniska fält” (NE, 2011). Tidigare känd av oss är Lev S Vygotskij, pedagogisk filosof inom den sociokulturella inriktningen. Han skriver att kreativitet är både en yttre och en inre konstruktion, det kan handla om att skapa något fysiskt i vår värld eller vara en konstruktion av intellekt eller känsla och som finns i vårt inre (Vygotskij, 1995, s. 11).

Forskning.se är en nationell webbplats, som drivs och utvecklas av tolv myndigheter och stiftelser som samlar forskningsmaterial². Här skriver frilansjournalisten Liselotte Englund att kreativitet skulle kunna betyda att en har ”en förmåga att se ovanliga samband, att lämna gamla hjulspår och hitta nya lösningar” (Englund, 2010). Faktorer för kreativitet kan definieras som 1) nytt och originellt, 2) användbart och uppskattat samt 3) kreativa produkter ska vara genomförbara. Enligt Sir Robinson, professor i konstvetenskap, tidigare verksam vid University of Warwick i England, är källan till kreativitet vår fantasi, men för den skull går det inte att likställa dessa. I vår fantasi kan vi skapa bilder utifrån tidigare erfarenheter, ibland sammankopplar vi dessa imaginära bilder inne i våra huvuden. Bilderna kan vara helt privata. Kreativitet däremot är att sätta sin fantasi i arbete. “[C]reativity is applied imagination [...] Innovation is *applied* creativity” (Robinson, 2011, ss. 141-142). Hos både Englund och Sir Robinson känner vi igen det Bjerke (2007) skriver om det entreprenöriella lärandets förmågor, så som exempelvis kreativitet och innovation (s. 17).

Kreativitet framstår som ett mångfacetterat begrepp och vi undrar om vi med hjälp av ovanstående definitioner kan utgå från att kreativitet främjar entreprenöriellt lärande. En artikel som gör denna sammankoppling är Zampetakis (2008) vars forskning inom entreprenörsutbildning visar på att kreativitet är positivt relaterat till och ger önskvärd effekt i en entreprenöriell utbildning. Zampetakis refererar i sin inledning till Allan Gibb, professor emeritus i ”Small Business Management” vid *University of Durham Business School* i England, och Gibbs artikel *In pursuit of a new 'enterprise' and 'entrepreneurship' paradigm for learning* (2002). I den senare av dessa artiklar argumenterar Gibb för en förändring i utbildningen för kommande entreprenörer och talar om kreativitet som en del i denna förändring. Även i artikeln *Concepts into practice: meeting the challenge of development of entrepreneurship* skriver Gibb att teater kan vara ett verktyg i den entreprenöriella pedagogiken som stärker samarbets- och kommunikationsförmågan. Han påstår att förutom att teaterövningar stimulerar kreativiteten höjer den också självtilliten och förbättrar möjligheten för beslutsfattande under press (2011, s. 153).

---

² Däribland Vetenskapsrådet, Skolverket och Riksbankens Jubileumsfond

Flera forskare, som exempelvis Zampetakis (2008) och Murphy (2009), skriver om entreprenöriellt lärande och anser att ett kunskapsskifte är på frammarsch, från att ha varit fokuserad på det tekniska inom entreprenörskap till att handla om hela människan, en mer holistisk kunskapssyn. Resultat i Zampetakis rapport visar att det entreprenöriella lärandet vinner på träning av kreativitet och sociala förmågor (2008, s. 160). Medan Murphy skriver i sin artikel att under en lång tid "creativity has been a pariah word [...] carefully avoided in academic discourse" (Murphy, 2009, s. 290) och menar att nu är det en förändring på gång. Sir Ken Robinson skriver vidare om kreativitet "[b]ut if creativity is to become central to our futures, it first has to move to the heart of education" (2011, s. 49).

Förutom kreativitet stöter vi på innovation och initiativförmåga. Enligt NE (2011) handlar det om förmåga till självständigt och beslutsamt handlande för att driva och utveckla nya idéer som i sin tur vinner mark i samhället, implementeras och utvecklas. Här kan vi se tydliga kopplingar till teaterämnet och de program mål Estetiska programmet, inriktning teater, har att förhålla sig till enligt Skolverket. Där finns att läsa om kommunikation, nyfikenhet och kreativitet som eftersträvaransvärda kompetenser samt förmåga att kommunicera tankar och idéer kring sitt skapande. Även kunskaper i att starta eget företag, entreprenörskap, framhålls (2011a, s. 43). I ämnesplanen för teater går även att läsa om förmågan att ta initiativ. Det står: "Genom undervisningen ska eleverna därför ges möjlighet att utveckla ansvarskänsla och initiativförmåga" (Skolverket, 2011b).

Entreprenöriellt lärande inom teaterämnet

Som vi nämnt tidigare är det tunt med vetenskaplig litteratur inom utbildningsvetenskapen om entreprenöriellt lärande. Texter som behandlar teaterämnet och det entreprenöriella lärandet i samklang är ännu svårare att finna. Det tycks inte finnas någon svensk forskning när det gäller entreprenöriellt lärande inom teaterundervisningen.

Internationellt finner vi professor Linda Essig som vi nämnt tidigare. Essig undervisar ibland annat i *Art Entrepreneurship*, bloggar³ och är redaktör för den enda vetenskapliga tidskriften om entreprenörskap inom den estetiska diskursen. Tidskriften heter *Artivate: A Journal of Entrepreneurship in the Arts* enligt biografen på Arizona State Universitys hemsida (u.å.). Essig skriver i journalen *Theatre Topics* att det finns flera områden där *teaterundervisningens* arbetsformer kan stödja elevernas arbete att utveckla sin kreativitet. Hon beskriver också andra områden där dessa arbetsformer kan användas så som inom marknadsföringsutbildning, förmågan att förhandla, juridiska frågor samt friskvård (2009, s. 120). Vidare finns att läsa i den populärvetenskapliga artikeln *Teaching Theatre Students To Think Entrepreneurially* hur Linda Essig lyfter fram tre vägledande undervisningsmetoder för lärare att få teaterstudenter att tänka entreprenöriellt.

Det första är *kollaborativa projekt*, grupparbeten. Samarbete stärker kreativitet samt genererar nya, innovativa idéer enligt Essig. Även den kommunikativa förmågan utvecklas genom medvetenhet och uppskattning för hur andra människor tänker. Den andra metoden hon beskriver är *mentorskap*. Mentorskapet handlar om att vägleda studenten till metakognition med reflektion och analys, inte enbart av en produktion, utan även i bedömning av behov och utveckling av prioriteringar i den entreprenöriella processen. På detta sätt blir studenten

---

³ Linda Essigs blogg: creativeinfrastructure.org

medveten om den egna tankeprocessen. Den tredje metoden är *erfarenhetsbaserat lärande*. Essig menar att studenter måste få möjlighet att misslyckas, inte i akademisk bemärkelse, utan snarare i artistisk eller teknisk. Hon anser att det finns en risk att teaterundervisningen bygger upp ett skyddsnät som ska hindra studenterna från att misslyckas. Att istället tillåta studenterna misslyckas gynnar deras ”kreativa risktagande” och fokuseringen behöver inte ligga på det negativa i misslyckandet, utan på det positiva i de kreativa experimenten (Essig, 2012).

Ytterligare en röst anser att det är pedagogiskt möjligt, att inom det entreprenöriella lärandet, stödja och lära studenter att klara av de sorgsna känslorna i ett misslyckande genom teater. Detta anser Dean A. Shepherd, professor i management och entreprenörskap på *Kelly School of Business* vid Indiana University, vara angeläget eftersom risktagande och misslyckande är en viktig utgångspunkt i det entreprenöriella lärandet (2004, ss. 274–276). Shepherd nämner bland annat rollspel som ett tillvägagångssätt där studenterna kan föreställa sig, tänka och handla som om de vore någon annan i specifika situationer. Genom att spela en annan karaktär minimeras de hämningar som studenten kan ha själv och på så vis skapas en trygg arbetsmiljö. Vidare ger detta studenterna möjlighet att lära sig om olika attityder samt beteenden på individnivå men också på organisationsnivå (ss. 278-280).

Eftersom rollspel ingår som ett moment i teaterundervisningen framträder en koppling mellan entreprenöriellt lärande och teaterundervisningen tydligare. Allan Gibb (2011) hänvisar också till teater/drama som en möjlig väg att utveckla sina entreprenöriella förmågor. Han menar att rollspel i olika sociala kontexter ökar chansen att se sig själv utifrån, som i sin tur ökar självmedvetenheten, förmåga till självreflektion och självkorrigering i lärande på en metakognitiv nivå. Detta i sin tur vidgar insikten om hur en gör heuristiska val, smarta avvägningar och gissningar baserat på tidigare erfarenheter (ss. 155-156).

Entreprenöriellt lärande framställs med en viss dissonans, oenighet, i våra artiklar. Vi kan se att risktagande beskrivs i den entreprenöriella lärandekontexten som förmågan att våga gå utanför ramarna, våga utmana sig själv och utsätta sig för misslyckande. Essig, som kommer från teaterkontexten, anser att detta är felaktigt. Hon påstår att eleverna i själva verket bör lära sig att minimera riskerna. Shepherd, å andra sidan, med rötterna inom Business och företagsutveckling, påstår att risktagande och misslyckande är en grundläggande förutsättning för det entreprenöriella lärandet (2004, s. 274). Medan Sir Robinson (2011) anser att göra fel i sig inte är kreativt, men om eleven inte är beredd att göra fel kommer hen heller aldrig göra något nytt eller innovativt. Han hänvisar till nobelpristagaren i Kemi, 1996, Sir Harold W. Krotos ord ”Of course failure is not the right word.[...] You’re just finding out what doesn’t work” (s. 154).

När det talas om att träna det kreativa tänkandet, som tidigare beskrivits som en viktig faktor för det entreprenöriella lärandet, nämns ofta teaterundervisningens arbetsmetoder. Här talas det om rollspel, som vi berört tidigare, och improvisation. I boken *Free Play* skriver musikern Nachmanovitch att improvisation kan ses som en huvudnyckel till kreativitet (1990, s. 8).

Skådespelare använder sig av improvisationstekniker för att utveckla sina färdigheter påstår både filosofie doktor Peter H. Hackbert (2010, s. 11) och forskarassistent Guy Lemons (2005, s. 25) i sina artiklar. Inom gymnasiekursen *Sceniskt karaktärsarbete* ska improvisationsarbete behandlas på ett sådant sätt så att eleven kan redogöra ”för improvisationsarbetet för att skapa karaktären” (Skolverket, 2011b). Att kreativitet och improvisation tycks gå hand i hand, kan ses bland annat hos Patrick Murphy, forskarassistent vid Drama at Creative Arts Center, West Virginia University. Han bekräftar också det Lemons säger om improvisationsarbetet hos skådespelaren i sin artikel i journalen *Creativity, improvisation, and the actor* (Murphy, 2009, s. 290).

Improvisation kan användas som ett verktyg för det sceniska karaktärsarbetet, utöver detta har det också använts för att träna det kreativa tänkandet inom flera discipliner menar Peter H. Hackbert i sin artikel i *US-China Education Review* (2010, s. 11). Hackbert, verksam på Berea College i USA, skriver också att improvisation som verktyg kan träna förmågan till nytänkande. Han hänvisar till en rad tidigare texter som visar att tillämpning av improvisationstekniker har positiva effekter så som ökad kreativitet, innovativt tänkande samt personlig utveckling för alla individer på alla kunskapsnivåer. Värt att nämna är att tre av de källor han hänvisar till är författare av *metodböcker* inom teater. Han nämner Augusto Boal, Keith Johnstone och Viola Spolin.

Boal, Johnstone och Spolin är praktiserande teatermännskor som nedtecknat sina metoder och övningar i böcker. Augusto Boal, skaparen av *De förtrycktas teater*, författare till bland annat *Games for Actors and Non-actors* (1992), Keith Johnstone, pionjär inom improvisationsteatern, skaparen av *The Loose Moose Theatre* i Canada och författare till boken *IMPRO, Improvisation och teater* (1990), samt Viola Spolin. Spolin var en amerikansk lärare, författare och tongivande inom utvecklingen av improvisationsteatern och teaterlek inom utbildningsområdet. Redan 1965 kom den första upplagan av *Improvisation for the Theatre* där hon beskriver hur en kan använda improvisation inom teater och undervisning. Spolin beskriver teaterarbetet som främjande för hela människan, för den personliga utvecklingen. Detta blir enligt henne en styrka för individen i det vardagliga livet (Spolin, 1999, s. 15).

Vidare nämner Hackbert professor R. Keith Sawyer som skriver om improvisation och kreativitet inom utbildningsområdet. I sin artikel hävdar Sawyer att improvisation är en del av det dagliga livet. Varje konversation vi håller är utan manus och därför improviserad. Han menar att om en entreprenör strikt håller sig till en förutbestämd agenda blir hen oförmögen att agera effektivt i varje unik situation. Genom övning, med improvisationstekniker, kan vi lära oss att våga gå utanför dessa ramar (2000, s. 149).

Kreativa handlingar är ett resultat där termer som kollaboration, träning och dialog samt förmåga att ta emot kritik och ta del av andras idéer arbetar i samklang förklarar Lemons (2005) i sin journalartikel *When the Horse Drinks*. En accepterande och stödjande social gemenskap spelar stor roll för den kreativa processen och ”[c]ommunication and listening is the heart of improvisation [...]” (s. 29). Detta kreativa arbete är beroende av den kontext, det sammanhang, det befinner sig i fortsätter Lemons. Här ser vi också kopplingar till Essigs (2012) tankar om det kollaborativa projektarbetet inom det entreprenöriella lärandet där hon framhåller inläring som en social process, grupparbete, som givande för det kreativa arbetet.

Hon menar att när eleven tar del av andras idéer utvecklas hans egen medvetenhet kring vad och hur en lär sig; eleven lyfter sina tankar till metanivå.

En icke vetenskaplig källa, tidigare känd av oss, är Anders Järleby, författare till metodboken *Spela Roll*. Järleby skriver att inom teatern handlar kreativiteten om att kunna kombinera en levande, konkret verklighet, uppmärksamma densamma och sedan kunna koppla samman delar av denna verklighet till en ny konstnärlig verklighet. Han skriver att genom *teaterundervisningen* tränas elevens sinnlighet och perceptionsförmåga och detta kan i sin tur träna denna kombinationsförmåga. Här finns ett samband mellan Lemons formuleringar kring teaterns arbetsmetoder som gynnsamma för det kreativa arbetet som är kontextberoende. Vidare menar Järleby att kreativitet inom teatern handlar om att involvera sig själv och ta vara på sina egna erfarenheter och drömmar, sina fysiska förutsättningar och sin egen relation till omvärlden. Först då kan kreativitet få betydelsen att göra, skapa och ge liv (Järleby, 2005, s. 40).

Forskning inom teaterområdet talar ofta om erfarenhetsbaserat lärande, att lära genom utövande. Ett tyst kunskande som innebär att "det man kan och de erfarenheter man har är väl implementerade i det man gör" (2014, s. 18) skriver Pernilla Ahlstrand i sin avhandling *Att lyssna med kroppen*. Vidare hänvisar hon till Cecilia Lagerström (2003), filosofie doktor i teatervetenskap, som förklarar detta som något en tar till sig genom att vara i ett visst sammanhang och införliva kunskap på flera olika nivåer. Hon skriver att språket kan vara "fragmentariskt och fungerar bredvid andra medel så som gester, uttryck och handlingar" (s. 201). Det vi då frågar oss är om det entreprenöriella inom teaterundervisningen döljer sig i denna svårighet att uttrycka kunskap i ord eftersom vi har svårt att hitta uttalad forskning som kopplar samman våra nyckelord *entreprenöriellt lärande* och *teaterundervisning*.

Rollspel, improvisation och grupparbete är alla övningar/metoder stadgade i kursplanerna för teaterundervisningen på gymnasiets estetiska program (Skolverket, 2011b). Vad mer inom teaterundervisningen kan då kopplas till entreprenöriellt lärande?

Färdigheter eleverna på estetiska programmet, inriktning teater, enligt läroplanen ska få är att vara lyhörda, ta egna initiativ, utveckla ansvarskänsla och initiativförmåga, kommunicera med publik, regissera, analysera och tolka. Eleverna ska också få förutsättningar att utveckla "färdigheter i att använda scenografi kostym, mask, ljus och ljud som sceniska uttrycksmedel" (Skolverket, 2011b). När vi summerar den forskning vi tagit del av kan vi se att i ett entreprenöriellt lärande ingår färdigheter inom kreativitet, innovation och initiativtagande. Andra kunskaper som nämns är risktagande, självförtroende, nyfikenhet och förståelse för helheter och sammanhang och dessa känner vi igen från Skolverket (2011b).

Sammanfattning

I vår litteraturstudie kan vi konstatera att flera röster uttrycker svårigheter i definitionen av entreprenöriellt lärande. Ruskovaara och Pihlkala (2013, s. 204) och Essig (2009, s. 117) kommer från en utbildningskontext. De nämner definitionsproblematikerna kring det entreprenöriella lärandet precis som Skolverket (2010, s. 7) konstaterar i sin publikation *Skapa och våga*. Även Bjerke (2007, s. 17), som kommer från business managementdiskursen, pekar också på problemet med att definiera entreprenöriellt lärande. Utifrån vår litteraturstudie kan vi inte konkretisera vad entreprenöriellt lärande är och som Essig skriver är forskningsområdet ännu ungt (2009, s. 117). Dessa fyra författare skriver också om att kreativitet, innovation och risktagande är önskade egenskaper hos en entreprenör och det som eftersträvas inom det entreprenöriella lärandet.

När vi läser om entreprenöriellt lärande observerar vi verktyg som kan identifieras utifrån en teaterutbildningsdiskurs. Dessa verktyg är rollspel, improvisation och samarbetsövningar. Shepherd (2004, ss. 278-280) och Gibb (2011, ss. 155-156) menar att rollspel i det entreprenöriella lärandet bland annat ger ökad självmedvetenhet och kan hjälpa eleven att hantera specifika arbetssituationer. Hackbert (2010, s. 11) talar om improvisation som ett verktyg för det entreprenöriella lärandet, och hänvisar till Lemons (2005, s. 25) och Sawyer (2000, s. 149). De anser att improvisationstekniker ökar kreativiteten och det innovativa tänkandet samt gynnar den personliga utvecklingen.

Diskussion

Metoddiskussion

Litteraturstudiens syfte är att försöka reda ut och sammanställa aktuell forskning som finns idag. Och undersöka vad den säger om entreprenöriellt lärande i gymnasieskolan generellt och mera specifikt i teaterundervisningen. Det visade sig svårt att finna forskning som tar upp entreprenöriellt lärande i en svensk skolkontext, trots att det efter gymnasiereformen GY11 skrivs in i styrdokumentet för gymnasiet (Skolverket, 2011a, s. 7). Det gör att resultatet blir en mera generell beskrivning av forskning inom entreprenöriellt lärande internationellt, och inom denna beskrivning identifiera vilka kopplingar till teaterundervisningen vi kan se.

Sammanfattningsvis kan vi se att den pedagogiska databasen ERIC, *Educational Resources Information Center*, via databaserna *EBSCO* och *ProQuest*, ligger bakom det mesta av källmaterialet. Genom humanioradatabasen *MLA International bibliography* fann vi inga, för oss relevanta, journalartiklar. Inte heller vid sökningarna i de teater och dramaundervisningsinriktade journalerna *International journal of education and arts*, *Research in drama education* samt *American journal of education* fann vi relevanta artiklar.

Under sökningen lär vi oss av området vi undersöker och kan konstatera att ett artikelsök skulle sett annorlunda ut i dag. En lärdom vi tar med oss för framtida studier är att bättre planera vilka sökord som är relevanta för uppgiften. I sökprocessen identifierar vi teaterundervisningsrelaterade sökord som vi inser att vi kunde haft nytta av. Exempel på sådana sökord, kopplade till teaterundervisningen, är improvisation och rollspel. Dessa har vi stött på hos exempelvis Hackbert (2010) och Gibb (2011).

Entreprenöriellt lärande har funnits länge inom business management och är ett nytt område inom den estetiska diskursen. Bristen på forskning inom det utbildningsvetenskapliga området – inriktning teaterundervisning, är en faktor i det begränsade resultatet. Våra sökningar inom utbildningsvetenskap genererar träffar inom både ekonomi/business management och det estetiska området. Inom det estetiska fältet berör flertalet artiklar kreativitet och inte teaterundervisning direkt. Träffarna är fler inom ekonomi och business management än inom teaterundervisningsfältet. Först var det frustrerande men efter hand inser vi att det är där vi får svar om vad entreprenöriellt lärande är och hur det kan nås.

Resultatdiskussion

Vi är medvetna om att vårt forskningsområde är litet och materialet kan tyckas tunt. En förklaring till detta kan vara att området är relativt nytt. Vi anser ändå att valet av område är av stor vikt för oss som blivande lärare eftersom det lyfts fram av Skolverket (2011a, s. 7) som något som ska sätta sin prägel på vår undervisning. I bakgrunden till vår litteraturstudie tar vi även upp regeringskansliet (2009, s. 9) som betonar det entreprenöriella lärandet och dess plats i undervisningen.

Kan vi då förstå det entreprenöriella lärandet i ett teaterundervisningsperspektiv, utifrån hur det beskrivs i aktuell forskning i Sverige? Det begränsade sökresultatet inom den svenska forskningen gör det svårt att konkretisera frågan. Dessutom bekräftar Essig att entreprenörskap inom det estetiska fältet är relativt ungt (2009, s. 117). Det vi kan presentera som ett resultat handlar om paralleller mellan teaterundervisningen och den forskning som

bedrivs kring entreprenöriellt lärande i en ekonomisk och business managementsdiskurs. Här har vi hittat forskning som föreslår teaterövningar som metoder i det entreprenöriella lärandet.

Mycket inom det entreprenöriella lärandet känner vi igen från teaterundervisningen. Flera av de metoder som anses gynnsamma för ett entreprenöriellt lärande inom business management är vanligt förekommande övningar och metoder i teaterundervisningen. Enligt oss är det inget problem att se vilka vinster teaterundervisningen har att erbjuda inom det entreprenöriella lärandet.

I resultatet kommer vi fram till att det finns en dissonans inom det entreprenöriella lärandet kring begreppet *risktagande*. Essig (2012) menar att det handlar om att minimera riskerna, medan Shepherd (2004, s. 274) anser att risktagande är en självklar del av det entreprenöriella lärandet. Vår förklaring till denna oenighet är att det troligtvis handlar om definitionen av ordet risktagande. Risktagande är som flera ord/begrepp vi stöter på i vår studie svårdefinierat och utrymmet för tolkning är stort.

Sir Robinson talar om en hierarki mellan olika ämnen. Att denna hierarki existerar kan, enligt Robinson, delvis bero på ekonomi – att vissa skolämnen anses vara mer relevanta för arbetslivet och har positiv inverkan på lönen. Hierarkin kan också bero på att tankar om vad kunskap och intelligens är har varit densamma de senaste trehundra åren: naturvetenskap förknippas starkt med sanning, objektivitet, fakta och verklighet medan konstarterna förknippas med intryck, känslor och intuition (2011, s. 63f). Att hierarkin ännu lever, kan det vara en orsak till att vi enbart har hittat Essig (2009 s.117) som representant för *arts entrepreneurship*? Kan detta också vara en orsak till att vi funnit så lite forskning inom teaterundervisningen i Sverige? Lars Lindström, professor i pedagogik vid Stockholms universitet, gör en forskningsöversikt i antologin *Kilskrift* (2002, s. 109). Där beskriver han problematiken med att få fram forskningsbaserad evidens för vilka effekter estetiska läroprocesser har inom undervisning med allmänt godtagbara forskningsmetoder. Kan evidensbaserad forskning och vetenskapliga hierarkier ligga bakom den otillräckliga forskningen inom teaterutbildningsdiskursen?

Kritiska röster kring det entreprenöriella lärandet och dess plats i skolan har vi saknat i vår litteraturstudie. Kritiken vi stött på har funnits i studentuppsatser på grund och avancerad nivå (tidigare B- och C-nivå) samt i sociala medier. Johan Kant, lärare och bloggare anklagar det entreprenöriella lärandet för att vara ”flum” (2011), som stöd för detta hänvisar han till Maciej Zarebas artikelserie *Hem till skolan*, som just sammanställts till en bok, och recensionen av den boken i *Dagens Nyheter* av MarieLouise Samuelsson (2011). Längst ner i sitt blogginlägg refererar Kant till ytterligare en kritisk artikel. I *Svenska Dagbladet* skriver forskarna Camilo von Greiff och Laura Hartman i *Brännpunkt* under rubriken *Skolan behöver inte ännu ett flummigt begrepp* (2011) Ovanstående röster har vi inte använt oss av i resultatet då detta är en forskningsbaserad litteraturstudie men vi vill ändå nämna att diskussionen pågår om ännu inte i publicerad i vetenskapliga artiklar. Förhoppningsvis kommer detta sorl att utmynna i någon form av forskningsbaserad kritisk granskning av entreprenöriellt lärande.

Värt att nämna är också att flera av de vetenskapliga källor, artiklar och rapporter vi läst refererar till *metodböcker* så som Viola Spolins *Improvisation för the Theater* och Keith Johnstones *IMPRO* och annan akademisk litteratur som Nachmanovitchs *Free play*. En gemensam nämnare för dessa källor är att de är 25 år gamla eller äldre. Vad säger det om vårt forskningsområde och vad placerar det teaterundervisningen på forskningskartan?

Tillför då vår studie något nytt till forskningsfältet? En fundering som dykt upp hos oss under arbetet är om vi hittat teaterämnets ”nya” plats i gymnasieskolan? Tidigare fanns *Estetisk verksamhet* som en obligatorisk kurs för alla gymnasieelever men i och med gymnasiereformen GY11 togs den bort. När vi läser om entreprenöriellt lärande och vilka verktyg som krävs föra att nå dit identifierar vi flera som används kontinuerligt inom teaterundervisningen så som improvisation, rollspel och samarbets- och kreativitetsövningar. När Regeringskansliet (2009) sedan pratar om att det entreprenöriella lärandet ska löpa som en röd tråd genom utbildningen för våra gymnasieelever finns då teaterutbildningens verktyg i alla elevers gymnasieutbildning? Om nu teaterundervisningens verktyg visat sig så användbara när det talas om undervisning inom entreprenöriellt lärande borde den väl ha en självklar plats?

Fortsatt forskning

Entreprenöriellt lärande är ett brett område och därtill ganska ungt begrepp inom forskningssfären så det finns ett stort behov av vidare forskning. Vårt behov av vidare forskning ligger främst inom vår diskurs, utbildningsvetenskap mot de estetiska ämnena. För att komma vidare och fördjupa oss i ämnet ytterligare skulle vi behöva göra empirisk forskning där vi observerar lektioner och intervjuar lärare inom den teaterutbildningsdiskursen på gymnasiet.

Vi konstaterar att det entreprenöriella lärandet inom de estetiska skolämnena i Sverige behöver mer forskning. Vi frågar oss om entreprenöriellt lärande är implementerat i undervisningen så som Skolverket stadgar? Vi har funnit en finsk studie där entreprenöriellt lärande appliceras utförligt i den finska gymnasieskolan, även om begreppet i grannlandet inte heller har någon tydlig definition. Det vore dock intressant att se hur det entreprenöriella lärandet implementeras i den finska motsvarigheten till det gymnasiala teaterprogrammet då det finska skolsystemet oftast ses som en förebild för det svenska. Vidare ser vi fram emot att ta del av iFous forskningsprojekt för att se hur entreprenöriellt lärande implementeras i den svenska skolan och en möjlighet att jämföra med den finska studien av Ruskovaara och Pihlkala.

Litteraturförteckning

Referenser markerade med asterisk (*) ingår i resultatdelen.

Doktorsavhandlingar

*Ahlstrand, P. (2014). *Att kunna lyssna med kroppen: en studie av gestaltande förmåga inom gymnasieskolans estetiska program, inriktning Teater*. Stockholm: Universitetservice.

*Lagerström, C. (2003). *Forum för liv och teater*. Hedemora: Gidlunds.

Vetenskapliga tidskriftsartiklar

*Essig, L. (2009). Suffusing Entrepreneurship Education throughout the Theatre Curriculum. *Theater Topics*, vol. 19, nr. 2, s. 117-124. DOI: 10.1353/tt.0.0075

*Gibb, A. (2002). In pursuit of a new 'enterprise' and 'entrepreneurship' paradigm for learning: creative destruction, new values, new ways of doing things and new combinations of knowledge. *International Journal of Management Reviews*, vol.4, nr. 3, sid. 233-269. DOI: 10.1111/1468-2370.00086

*Gibb, A. (2011). Concepts into practice: meeting the challenge of development of entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, Vol. 17, nr. 2 s. 146 - 165. DOI: 10.1108/13552551111114914

*Hackbert, P. H. (2010). Using improvisational exercises in general education to advance creativity, inventiveness and innovation. *US-China Education Review*, vol 7, issue 10, vol 7, nr. 10, s. 10-21. DOI: saknas. URL: <http://search.proquest.com.ezproxy.ub.gu.se/docview/839571217?accountid=11162>

*Lemons, G. (2005). When the Horse Drinks: Enhancing Everyday Creativity Using Elements of Improvisation. *Creativity Research Journal*, vol. 17, nr. 1, s. 25-36. DOI: s15326934crj1701_3

*Murphy, P. (2009). Creativity, improvisation, and the actor. *Quarterly Journal of Speech*, vol 57, issue 3, 258-290. DOI: 10.1080/00335637109383070

*Ruskovaara, E., & Pihlkala, T. (2013). Teachers implementing entrepreneurship education. *Education + Training*, Vol. 55 nr. 2, sida 204-216. DOI: 10.1108/00400911311304832

*Sawyer, R. K. (2000). Improvisation and the Creative Process: Dewey, Collingwood, and the Aesthetics of Spontaneity. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, vol. 58, nr. 2, s. 149-161. DOI: saknas. URL: <http://www.jstor.org/stable/432094>

*Shepherd, D. A. (2004). Educating Entrepreneurship Students About Emotion and Learning From Failure. *Academy of Management Learning and Education*, Vol. 3, nr. 3, s. 274-287. DOI: 10.5465/AMLE.2004.14242217

*Zampetakis, L. A. (2008). The role of creativity and proactivity on perceived entrepreneurial desirability. *Thinking Skills and Creativity*, vol. 3, nr. 2, s. 154-162. DOI: 10.1016/j.tsc.2008.07.002

Populärvetenskapliga artiklar

*Essig, L. (2012). Teaching Theatre Students To Think Entrepreneurially. *Stage Directions*, vol. 25, nr. 10. s. 40.

Elektroniska källor

*Arizona state univeristy. (u.å.). *Arizona state university*. Hämtad 2014-10-14, från:
<https://webapp4.asu.edu/directory/person/750185>

*Englund, L. (2010). *Forskning.se*. Hämtat från Vad är kreativitet: Hämtad 2014-10-11, från:
www.forskning.se/nyheterfakta/teman/kreativitet/tiofragorochsvar/vadarkreativitet

EUR-Lex. (2006). *Nyckelkompetenser för livslångt lärande*: Hämtad 2014-10-15, från:
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/ALL/?uri=CELEX:32006H0962>

Greiff, C. v., & Hartman, L. (2011). *Svenska dagbladet*. Hämtad 2014-10-14, från:
http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/skolan-behover-inte-ett-nytt-flummigt-begrepp_6414202.svd

*iFous. (u.å.). *Entreprenöriellt lärande*. Hämtad 2014-10-10, från:
<http://ifous.se/programomraden-forskning/entreprenoriellt-larande/>

Kant, J. (2011). *Johan Kants Blogg*. Hämtat från Entreprenöriellt lärande - Ny flumpedagogik? Hämtad 2014-10-14, från:
<http://johankant.wordpress.com/2011/08/25/entreprenoriellt-larande-ny-flumpedagogik/>

*NE. (2011). *NE*. Hämtad 2014-10-08, från:
<http://www.ne.se/lang/kreativitet>

Regeringskansliet. (2009). *Stagegier för entreprenörskap inom utbildningsområdet*. Stockholm: Närings- och utbildningsdepartementet. Hämtad 2014-10-12, från:
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/69/09/22b6e680.pdf>

Samuelsson, M. (2011). *Dagens Nyheter*. Hämtat från Maciej Zaremba: "Hem till skolan" Hämtad 2014-10-14, från:
<http://www.dn.se/dnbok/bokrecensioner/maciej-zaremba-hem-till-skolan/>

*Skolverket. (2010). *Skapa och våga: om entreprenörskap i skolan*. Stokolm: Skolverket. Hämtad 2014-09-20, från:
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2374>

*Skolverket. (2011a). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm: Skolverket. Hämtad 2014-09-20, från:
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2705>

*Skolverket. (2013). *Vad är entreprenöriellt lärande?* Hämtad 2014-09-20, från:
<http://www.skolverket.se/skolutveckling/larande/entreprenorskap/vad-ar-entreprenorskap>

*Skolverket. (2011b). *Skolverket*. Hämtat från Sök ämnesplaner och kurser, examensmål m.m: Ämne - Teater Hämtad 2014-09-20, från: <http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/sok-amnen-kurser-och-program/subject.htm?lang=sv&subjectCode=tea&tos=gy>

Övrig akademisk litteratur

*Bjerke, B. (2007). *Understanding entrepreneurship*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

*Boal, A. (1992). *Games for Actors and Non-actors*. London: Butler & Tanner.

Esiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Wägerud, L. *Metodpraktikan; Konsten att studera samhälle individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts juridik.

*Falk-Lundqvist, Å., Hallberg, P.-G., Leffler, E., & Svedberg, G. (2014). *Entreprenöriellt lärande - i praktik och teori*. Stockholm: Liber.

*Johnstone, K. (1990). *IMPRO: improvisation och teater*. Stockholm: entré/Riksteatern.

*Järleby, A. (2005). *Spela roll: Kreativt lärande med teater och drama*. Uddevalla: Pegasus förlag och teaterproduktion.

Lindström, L. (2002). Att lära genom konsten: En forskningsöversikt. i M. Hjort, Å. Unander-Scharin, C. Wiklund, & L. Åkman, *Kilskrift: Om Konstarter och matematik i lärandet* (ss. 106-131). Stockholm: Carlssons Bokförlag.

*Nachmanovitch, S. (1990). *Free Play: Improvisation in Life and Art*. New York: Penguin Putnam.

*Robinson, S. K. (2011). *Out of our minds: Learning to be creative*. Oxford: Capstone.

*Skogen, K., & Sjøvoll, J. (2009). *Pedagogisk entreprenørskap*. Trondheim: Tapir Akadisk Forlag.

*Spolin, V. (1999). *Improvisation for the theater*. Evanston: Northwestern University Press.

*Vygotskij, L. S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos.

Bilaga 1: Här sammanställs de referenser som var tidigare kända av oss.

Författare	Titel	Vetenskaplig kvalitet	Ämnesområde	Vetenskapligt granskad
http://www.ifous.se	<i>Entreprenöriellt lärande</i>	Webbplats	Forskning	<i>Pågående</i>
Järleby, A. (2005)	<i>Spela roll: Kreativitet med lärande och drama</i>	Lärobok	Pedagogiskt drama, teaterundervisning	Nej
Esiasson, P. et al.	<i>Metodpraktikan</i>	Kursbok	Samhälls- och utbildningsvetenskaplig metodbok	Vet ej
Lagerström, C. (2003)	<i>Forum för liv och teater</i>	Doktorsavhandling	Skådespelarkonst, teaterutbildning	Ja
Lindström, L. (2002)	<i>Att lära genom konsten: en forskningsöversikt</i> Ur Kilskrift om konstarterna och matematik i lärandet	Antologi	Pedagogik	Vet ej
Dahlén, L. (2012)	<i>Jag går från läsning till gestaltning: beskrivningar ur en monologpraktik</i>	Doktorsavhandling	Skådespelarkonst, teaterteori	Ja
Robinson, K. (2011)	<i>Out of our minds: learning to be creative</i>	Pedagogisk litteratur	Kreativitet, företagsledning	Vet ej
Skolverket (2011)	<i>Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieksolan 2011</i>	Styrdokument/Lagtext	Läroplan	/
Vygotskij, L.S. (1995)	<i>Fantasi och kreativitet i barndomen</i>	Pedagogisk litteratur	Utvecklingspsykologi	Vet ej

Bilaga 2:

En dokumentation över databaser, sökord och träffar så som det såg ut innan vi gjorde ett sista urval.

Databas/Sökmotor	Sökord	Träffar	Vetenskaplig kvalitet	Ämnesområde	Granskad
ERIC http://www.eric.ed.gov	Theatre AND Entrepreneurship	Hackbert, P. H. (2010). <i>Using improvisational exercises in general education to advance creativity, inventiveness and innovation.</i>	Tidskriftsartikel ur US-China Education Review	Utbildning	Ja
	Hittat via Hackbert (2010)	Boal, A. (1992) <i>Games for actors and non-actors.</i>	Metodbok	Teater	Nej
		Lemons, G. (2005) <i>When the Horse Drinks</i>	Tidskriftsartikel ur Creativity Research Journal	Utbildning	Ja
		Lobman, C L. (2003) <i>What Should We Create Today? Improvisational teaching in play-based classrooms.</i>	Tidskriftsartikel ur Early Years	Utbildning	Ja
		Johnstone, K. (1990). <i>IMPRO: improvisation och teater.</i>	Metodbok	Teater	Nej
		Kelly, G. J., Brown, C., & Crawford, T. (2000). <i>Experiments, contingencies, and curriculum: Providing opportunities for learning through improvisation in science teaching.</i>	Tidskriftsartikel ur Science Education	Utbildning	Ja

		Nachmanovitch (1990). <i>Free Play: Improvisation in Life and Art</i>	Monografi	Konstteori, improvisation, kreativitet, musikpsykologi	Vet ej
		Rice, P. C. (1985). <i>Ethno-Improvisation: A Technique for teaching Cultural Emotions.</i>	Tidskriftsartikel ur <i>Anthropology and Education Quarterly</i>	Utbildning	Ja
		Sawyer, R. K. (2000). <i>Improvisation and the Creative Process: Dewey, Collingwood, and the Aesthetics of Spontaneity.</i>	Tidskriftsartikel ur The Journal of Aesthetics and Art Criticism	Konst, estetik	Ja
		Spolin, V. (1999). <i>Improvisation for the theater.</i>	Metodbok	Teater	Nej
DiVA http://www.diva-portal.org	Pernilla Ahlstrand	Ahlstrand, P. (2014) <i>Att kunna lyssna med kroppen: En studie av gestaltande förmåga inom gymnasieskolans estetiska program, inriktning teater</i>	Doktorsavhandling	Utbildning, teater	Ja
GUNDA – Göteborgs Universitetsbiblioteks katalog http://www.lunda.ub.gu.se	Entrepreneurship	Bjerke, B. (2007) <i>Understanding Entrepreneurship</i>	Akademisk facklitteratur	Entreprenörskap	Vet ej
	Entreprenörskap OCH kreativitet	Skogen, K., & Sjøvoll, J. (2009). <i>Pedagogisk entreprenörskap.</i>	Antologi	Pedagogik	Vet ej
	Entreprenöriellt lärande	Falk-Lundqvist, Å; Hallberg, P-G; Leffler, E & Svedberg, G (2014) <i>Entreprenöriellt lärande – i teori och praktik</i>	Kursbok	Undervisning	Vet ej

<p>Göteborgs Universitetsbibliotek – Supersök http://www.ub.gu.se</p>	Creativity AND Improvisation	Murphy, P. (2009) <i>Creativity, improvisation, and the actor.</i>	Tidskriftsartikel ur Quarterly Journal of Speech	Artikeln: Kreativitet, teater, skådespeleri Journalen: Språk & lingvistik	Ja
	Creativity AND Entrepreneurship	Ward, T. B. (2004) <i>Cognition, creativity, and entrepreneurship.</i>	Tidskriftsartikel ur Journal of business venturing	Entreprenörskap	Ja
	Entrepreneurial creativity	Ko, S., & Butler, J.E. (2007) <i>Creativity, A key link to entrepreneurial behavior.</i>	Populärvetenskaplig artikel ur Business Horizons	Business	Ja
		Zampetakis (2008) <i>The role of creativity and proactivity on perceived entrepreneurial desirability. Thinking Skills and Creativity</i>	Tidskriftsartikel ur Thinking Skills and Creativity	Kreativitet	Ja
	Hittat via Zampetakis (2008)	Gibb, A. (2002) <i>In pursuit of a new 'enterprise' and 'entrepreneurship' paradigm for learning: creative destruction, new values, new ways of doing things and new combinations of knowledge.</i>	Tidskriftsartikel ur International Journal of Management Reviews	Management, entreprenörskap	Ja
	Entrepreneurship education	Fayolle, A. (2013) <i>Personal views on the future of entrepreneurship education</i>	Tidskriftsartikel ur Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal	Management, utbildning	Ja
		Oosterbeek, H; van Praag M (2010) The impact of entrepreneurship education on entrepreneurship skills and motivation	Tidskriftsartikel ur European Economic Review	Ekonomi	Ja

	Entrepreneurship AND Education AND Upper secondary school	Ruskovaara, E. & Pihlkala, T. (2013) <i>Teachers implementing entrepreneurship education.</i>	Tidskriftsartikel ur Education + Training	Utbildning	Ja
	Hittat via Ruskovaara, E & Pihlkala, T. (2013)	Shepherd, D A. (2004) <i>Educating Entrepreneurship Students About Emotion and Learning From Failure</i>	Tidskriftsartikel ur Academy of Management Learning & Education	Management, utbildning	Ja
	Entrepreneurship AND Learning	Cope, J. (2005) <i>Toward a Dynamic Learning Perspective of Entrepreneurship Education.</i>	Tidskriftsartikel ur Entrepreneurship Theory and Practice	Entreprenörskap	Ja
	Entrepreneurship AND paradigm	Gibb, A (2011) <i>Concepts into practice: meeting the challenge of development of entrepreneurship educators around an innovative paradigm</i>	Tidskriftsartikel ur International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research	Entreprenörskap	Ja
	Theatre education AND entrepreneurship	Essig, L. (2012) <i>Teaching Theatre Students To Think Entrepreneurially.</i>	Populärvetenskaplig artikel ur Stage Directions	Teater	Vet ej
		Essig, L (2009) <i>Suffusing Entrepreneurship Education throughout the Theatre Curriculum.</i>	Tidskriftsartikel ur Theatre Topics	Teaterpedagogik	Ja
Nationalencyklopedin http://www.ne.se	Kreativitet	http://www.ne.se/lang/kreativitet	Webbplats	Encyklopedi	/

Skolverket http://www.skolverket.se	Entreprenörskap	http://www.skolverket.se/skolutveckling/lanarde/entreprenorskap	Webbplats	Statlig förvaltningsmyndighet	/
		Skolverket (2010) <i>Skapa och våga: om entreprenörskap i skolan.</i>	Publikation från statlig förvaltningsmyndighet	Statlig förvaltningsmyndighet	/
	Hittat via Skolverket (2010) <i>Skapa och våga: om entreprenörskap i skolan</i>	Regeringskansliet. (2009). <i>Strategier för Entreprenörskap inom utbildningsområdet.</i>	Statlig rapport	Statlig rapport	/
	Hittat via Regeringskansliet (2009) <i>Strategier för Entreprenörskap inom utbildningsområdet</i> Och vidare genom Google med sökorden: "åtta nyckelkompetenser eu"	Europarådet, EUR – Lex (2006) <i>Nyckelkompetenser för livslångt lärande</i>	Publikation	Utbildning	/
http://www.forskning.se	Kreativitet	Englund, L (2010) <i>Vad är kreativitet?</i>	Webbplats	Nationell webbplats för forskningsinformation	Ja